

УДК 323.1(470+571)

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.6642020.8>

Оригинални научни рад

Викторија В. Кутјко*

*Белгородски државни национални
истраживачки универзитет*

Никита С. Рудаков**

*Белгородски универзитет за кооперацију,
економију и право*

О ПИТАЊУ ДРЖАВНЕ ИДЕОЛОГИЈЕ И НАЦИОНАЛНЕ ИДЕЈЕ

Сажетак

У савременој Русији нема идеологије која би била иманентна руској цивилизацији и руској држави. Оваква ситуација, у великој мери узрокована је различитим тумачењима и концептима термина „државна идеологија“ и „национална идеја“. Та разлика у тумачењу термина одражава и разлику у тумачењу проблема, и разлику у аспектима анализе. У овом раду покушало се успоставити терминолошко поређење, и однос овог феномена према државно-правној стварности. Свака нација има своју националну идеју или тражи своју формулацију или израз. Национална идеја је оно што повезује нацију заједно и даје јој стабилност без видљивих материјалних потпора, омогућава јој да делује складно без спољне координације, помаже да се формирају правила понашања, закони и други друштвени поретци без директних

---

* kutko@bsu.edu.rs

** sergeich9208@mail.ru

упутстава власти. Национална идеја је, с једне стране, својеврстан начин схватања националних посебности, опис и оцена националног карактера, начин живота, историјска судбина народа, а са друге стране, одређивање главних орјентира за морални, духовни и друштвени развој народа у складу са његовим националним карактеристикама.

Кључне речи: идеологија, национална идеја, државни орјентир, оригиналност, идентитет, поглед на свет

УВОД

Свака нација има одређене карактеристике свог менталитета. У том смислу, како нам то историја показује, становништво Русије карактерише посебан однос према моралном смислу живота, и према стварању доброг. То потврђују духовне вредности православне вере, садржај руске филозофије и књижевност. Известан отклон субјеката моћи од хумане националне идеје довео је до неке врсте духовног вакуума, који се манифестује у порасту криминала, и маргиналног начина живота, и других друштвених проблема. Због тога, сматрамо, може се рећи да је потребно да се морални смисао живота човека реактивира, и да постане државном идеологијом Русије.

Чак и без детаљног филолошко-лингвистичког истраживања које би резултирало јединим прецизним и исправним значењем речи «идеологија», примећујемо очигледну трансформацију овог појма кроз његово коришћење у научном раду. За родоначелника овог појма Антуана Дестут де Трасија идеологија представља општу теорију сазнања, неку универзалну доктрину идеја (Иванова 2013, 146). Садржај идеологије у марксистичко-лењинистичкој филозофији открива се кроз класни приступ: буржоаска идеологија је створена да сакрије стварност, одражавајући је на искривљен начин (Маслова 2011, 315-316).

У тренутној фази развоја правне науке, идеологија се посматра, или као самостални концепт, са међудисциплинарним карактером, или у поређењу са националном идејом. На пример, Крилов Б.С. идеологијом назива систем ставова и идеја различитих група људи (социјалних, националних, религијских, професионалних, политичких итд.) који изражавају однос према некој стварности (Крылов 2013, 34). Неки аутори идентификују концепт идеологије са концептом националне идеје, сматрајући је основном друштвеном идејом коју прихватају сви сектори социума, и која се манифестује у отвореној или латентној форми у свим сферама друштвеног функционисања (економија, политика, друштвена промена).

Посебна пажња у научној литератури посвећена је концепту „државне идеологије“. Идеологија државе се традиционално се схвата као релативно систематски скуп концепата, идеја, које се могу користити за оправдање легитимности јавне власти.

Према мишљењу В. Кулешова државна идеологија је елемент повезан са националном идејом. Будући да се налазе у таквој вези, атрибути државне идеологије биће укореењени и позитивно схваћени од стране маса, у случају да се поклапају са виталним интересима и вредностима појединца. Али главна вредност за особу је смисао његовог властитог живота. Видети специфичности животних захтева становништва, односно одговорити на њихова питања о смислу, значи и одговорити на питање о здравој националној идеји Русије (Кулешов 2016, 136).

Национална идеја служи као поглед на свет за настанак нације, националне културе и националне државе. По својој природи, специфичности, методама формулисања и распрострањеношћу међу људима, национална идеја има одређене разлике у односу на државну идеологију. Као прво, то се манифестује у природи порекла ових концепата. Јер, ако државна идеологија у демократском друштву има рационалну природу и заснива се на слободном и рационалном избору представника власти и њиховом свесном учешћу у решавању друштвених проблема, онда је национална идеја која укључује компоненте као што је осећај љубави према домовини и емоционални однос особе према месту рођења и боравка,

заснована на ирационалном принципу и није увек погодна за рационално објашњење.

Поред тога, национална идеја се не може измислити или конструисати. Она се формира, развија и постоји у националној свести, у националној култури и обично је изражавају представници националне интелигенције (филозофи, песници, уметници, политичари), а затим се може формулисати и у области идеологије, у виду одређених ставова и оријентација, док је државна идеологија загарантована Уставом, развојем државе и њеним узајамним односом са грађанским друштвом.

Међу научницима се сматра да без државне идеологије, као комбинације фундаменталних вредности, приоритета, ставова и смерница, не може постојати држава. Друштвени живот, који није заснован на вредносно-нормативном консензусу, пун је политичких сукоба и катаклизми. Свака држава је заинтересована за чињеницу да њени грађани свесно поштују законе, верују властима и њеним представницима, негују права и слободе које пружа демократски државни систем. Скрећемо пажњу на чињеницу да је модерна руска држава 1993. године Уставом утврдила забрану државне идеологије.

Очигледно је да идеологија има непосредан и тесан однос са законом. Савремена нормативна дефиниција каже да је закон систем општеобавезујућих, формално дефинисаних норми које изражавају државну вољу друштва; доносе се или санкционишу од стране државе која их и штити од кршења, уз мере образовања и уверавања, могућношћу државне принуде; а које су важни званични регулатори односа у друштву (Магузов, Воротников, Кулапов, Малько 2015, 80).

Идеологија је призната од стране државе, а право је израз државне воље. Логично је рећи да онај који је субјект законодавне активности обично отелотворује идеолошке ставове у државној политици. Сходно томе, закон је донекле правни израз државне идеологије, иако се то обично не помиње директно, у демократским државама.

Наведени идеолошки моменти, заједно са правним темељима друштвеног живота, чине окружење око нас које је потпуно правно дефинисано. Ово последње треба схватити

као скуп односа, правних односа, правних доктрина и идеја, праксе спровођења закона, стварање предуслова за законито понашање субјеката у релевантном друштвеном систему који функционишу на државној територији у одређеном историјском периоду његовог развоја (Чердаков, Жильцов и Черногор 2013, 4-6). У свакој фази постојања и развоја правног окружења мења се и наглашавање политичког и правног садржаја идеологије. Познати историјски резултати развоја совјетске државе, којој се догодила трансформација друштвено-политичке структуре земље, а потом и фундаментална трансформација друштвено-политичког живота, директно се одражавају у правној доктрини нове Русије и, наравно, у њеном Уставу.

ДРЖАВНА ИДЕОЛОГИЈА И НАЦИОНАЛНА ИДЕЈА

Треба обратити пажњу на речи судије Уставног суда у пензији Б. Ебзејева, који је тврдио да изјава о идеолошкој разноликости у Уставу Руске Федерације није ограничена на проглашење права на развој теорија идеолошког карактера: Основни закон признаје постојање политичких странака као неодељивог услова уставне конституције, даје им статус институције неопходне за функционисање демократије у оквиру правне државе (Ебзеев 2014, 238). Другим речима, Устав Руске Федерације, који проглашава идеолошку и политичку разноликост, не успоставља забрану постојања заједничке националне идеје, која може постати предмет идеологије политичких и грађанских институција. Такође, није сувишно да се каже добро познато правило тумачења закона: законодавне појмове треба тумачити, не у изолацији, него у систему са другим одредбама које су у закону, и што је најважније, у складу са циљевима који су постављени приликом доношења закона или Устава, у преамбули. На овај начин, завршавамо уводни део разјашњењем „Идеологије патриотизма“.

Почетком 2010. године, национална идеја Русије обликована је око идеје борбе и супротстављања тероризму и екстремизму. На дан 20. новембра 2014. на састанку Савета безбедности Руске Федерације када је разматран Нацрт Стратегије за сузбијање екстремизма у Руској Федерацији до 2025. године, председник Руске Федерације В.В. Путин

је указао на чињеницу да „Снаге агенција за спровођење закона, наравно, са решењем таквих проблема не могу да се носе саме. На том вишедимензионалном и комплексном задатку активно морају да учествују сва заинтересована министарства, сви нивои власти, образовни систем, политичке партије, структуре грађанског друштва, организације за људска права и представници традиционалних руских религија. Учествовати, не спорадично и не посебице, већ, како се то каже, на уједињеном фронту, деловати проактивно како би се спречиле манифестације екстремизма, спроводити образовни рад заједно, укључујући и интернет, и стварати услове за јачање мира и хармоније у друштву” (Порука председника Савезној скупштини Руске Федерације, 2014).

Упркос томе, недостатак идеолошке основе и основних одредби за унапређење законодавства које осигурава уједињење напора појединаца, друштва и државе да заштите Русију од вањског уплитања и утицаја, проузрокује пролиферацију и јачање војних пријетњи и опасности, које у савременим геополитичким условима угрожавају суверенитет, чак и постојање државе, и мир и сигурност грађана, што је од посебног значаја у условима постепеног “истискивања” националне државе из сфере људских права.

Стратегија националне безбедности Руске Федерације, коју је председник Руске Федерације одобрио 31. децембра 2015. године, откривајући појам осигуравања националне безбедности, наводи да је реализација таквих активности могућа само у узајамној сарадњи државних тела и локалних власти са институцијама грађанског друштва. 3. фебруара 2016. године, руски председник В.В. Путин је приметио: „Ми немамо и не може бити друге идеје уједињења, осим патриотизма. То и јесте национална идеја.” (Стратегија противодействия екстремизму в Российской Федерации до 2025 года, 2014).

Данас можемо говорити о развоју националне идеје државе према љубави и поштовању домовине. Идеја патриотизма постала је уједињујући концепт за друге идеје које су претходно изражене или забележене у нормативним и другим актима. Предуслови за формирање такве националне идеје су у децембру 2014. године су положено када је В.В.

Путин у поруци председника Савезној скупштини Руске Федерације, навео неопходност да се грађанима пружи могућности и слобода за развој у економији, социјалној сфери и грађанским иницијативама. У сваком наредном обраћању, председник је само нагласио посвећеност овој идеји. С тим у вези, наводи се и цитат Ивана Иљина: “Онај који воли Русију мора желети слободу за њу; пре свега, слободу за саму Русију, њену међународну независност и самосталност; слобода за Русију - као јединство руске и свих других националних култура; и, коначно, слобода за руски народ, слобода за све нас; слобода вере, потрага за истином, креативношћу, радом и имовином” (Порука председника Савезној скупштини Руске Федерације, 2014).

Историја познаје различите начине корелације државне идеологије са националном идејом. Укратко, можемо указати на најмање три опције:

1. Када национална идеја апсорбује државну идеологију и приватне интересе чланова друштва, задаци изградње државе, политичког и јавног живота саображавају се «великом циљу» подизања једне нације, који би све грађане требало да инспирише. Свака делатност човека мора бити у име овог циља, жртвујући се лично за добробит јавности, то јест, за национално добро. Све што је у супротности са прописаним вредностима, моралним стандардима и ставовима се прогања. Пример таквог односа између националне идеје и државне идеологије у нацистичкој Немачкој показао је да подређивање свих једном великом циљу доводи до замене демократије тоталитаризмом и свим његовим атрибутима, спајањем партијског апарата (носиоца националне идеје) са државним апаратом, и доминантним култом лидера (главни израз националне идеје) и доминантним (господарским) нацијама, хипертрофираном извршном влашћу, лажном пропагандом, итд.

2. Када се идеологија државе подудара са националном идеологијом и укључује њене главне одредбе. У овом случају, национална идеја је у суштини иста државна идеологија, изражена у емоционално-сензуалној форми.

Формирање грађанства и патриотизма је јединствен процес, који се заснива на проучавању устава, структури и функционисању државе, неговању поштовања државних симбола, националне историје, демократских вредности. У систему односа власти и грађанина у јавном животу уопште доминирају правне компоненте. Пример таквог односа је “амерички сан”, који је настао у Сједињеним Државама тридесетих година прошлог века. Овај концепт се заснива на идеји једнаких могућности, самопоуздања и вере у успех, подразумева доминацију индивидуалног начела над колективним (државним). Ова идеологија је усмерена на неуморно стварање самог себе (човека) и сопственог благостања и изражава се у потрази за одређеним животним стандардом и низом вредности (породица, високо плаћени посао, каријера, лични успех, активност, ефикасност и корисност, напредак, материјално благостање, поштовање науке). Највиши циљ друштва и државе је да осигура права и слободе појединца, што је предуслов за друштвено благостање. У таквом окружењу, свако има право на сопствено разумевање личне среће и начина да то постигне, а принцип који преовладава у друштву је: “живи и пусти друге да да живе”. Тако «амерички сан» може бити пример политичке и прагматичне националне идеје, која се остварује кроз индивидуалну праксу човека.

3. Када постоји национална идеја упоредо са државном идеологијом. У овом случају, због потешкоћа националне идентификације или посредне међукултурне позиције, потрага за националном идејом постаје сталан процес, разликује се од државне идеологије и њене политике, или јој се чак супротставља. Пример такве комбинације је постојање “руске идеје”, формулације, која због привремене позиције Русије између Истока и Запада, изазива стална преиспитивања и дискусије, због ширине спектра културних преференција и разноликости погледа на свет руског друштва и не може бити препозната од стране свих и стопити се са идеологије државе. Међутим, упркос свим потешкоћама, могуће је идентификовати карактеристичне црте и основне принципе руске идеје,

а то је разумевање културе Русије и сврхе њеног народа. Руска идеја (сам назив је предложио писац Ф. М. Достојевски) заснива се на хришћанском погледу на свет и концепту саборности. Концепт саборности предложио је филозоф А.С. Хомјаков, а затим је тај принцип постао и централни концепт руске филозофије. Саборност стоји насупрот ауторитаризму и индивидуализму и органски комбинује јединство и слободу многих појединаца на основу једне религије и апсолутних вредности. Овде се утврђује приоритет унутрашње слободе у односу на све спољашње. Јединствене особине појединца не би требало да нестану у јавном животу, јер ће целина (нација) престати да постоји ако нестану карактеристике њених појединачних делова који је чине. Управо, захваљујући бројним особинама појединца и њиховом слободном и лакој развоју појављује се цветајући и плодносни организам. Руска идеја је хуманистичка, сугерише да ствари и новац не треба да управљају особом, већ да особа сама треба пажљиво да користи ресурсе и да разумно управља економијом, потчињавајући ове сфере задацима свеобухватног развоја појединца, а самим тим и целог народа. Ослањање на хришћански поглед на свет не дозвољава руској идеји да потоне у националну супериорност и ексклузивност (Мажирина 2013, 236). Хришћански поглед на свет надилази уске националне границе и даје руској идеји универзални карактер. Сваки човек је одговора, не само за себе, већ и за своју породицу, своју малу домовину, друштво у којем је он део, а власт би требала преузети одговорност не само за ред и правду у земљи, већ и за стање целог човечанства. Према томе, руска идеја је у својој суштини религиозна, јер се ослања на хришћански поглед на свет и има универзалну хуманистичку природу због чињенице да подржава вредност и јединственост сваког појединца, тежи општем добру, просперитету и развоју не само руског, већ и свих народа.

ЗАКЉУЧАК

Свака нација има своју националну идеју или тражи своју формулацију или израз. Национална идеја је оно што повезује нацију заједно и даје јој стабилност без видљивих материјалних потпора, омогућава јој да делује складно без спољне координације, помаже да се формирају правила понашања, закони и други друштвени поретци без директних упутстава власти. Национална идеја је, с једне стране, својеврстан начин схватања националних посебности, опис и оцена националног карактера, начин живота, историјска судбина народа, а са друге стране, одређивање главних орјентира за морални, духовни и друштвени развој народа у складу са његовим националним карактеристикама.

Приближавајући се закључку, треба акцентовати да је - како би се спречило коначно раслојавање руског друштва, и постигло демократско јединство – од виталног значаја развити заједничку, прихватљиву за цело друштво, целовиту основу различитих идеологија, или основу система идеологија нове Русије, која би за резултат имала прихватљивост, због које специфична идеологија која се афирмише у друштву неће изазвати агресивно одбијање оних који нису њени присталице (Хорунжий 2014, 4). Међутим, треба јасно схватити да је национална идеја врста над-задатка који консолидује нацију, даје смисао њеном постојању, одређује историјску мисију и изазива учешће грађана у постизању високог циља, и зато она сазрева и негује се у свести људи и не може бити затворена у нормативној љусци. На законодавном нивоу могуће је само учвршћивање идеолошког курса земље.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Иванова, Анастасија С. 2013. “Начала «идеологии»: Антуан Дестют де Траси и его наука об идеях”. *Вопросы философии* 8: 146 – 150.
- Крылов, Борис С. 2013. *Проблемы влияния идеологии на общество и государство: Научно-публицистическое издание*. Москва: Изд-во МГЮА имени О.Е. Кутафина.

- Кулешов, Валериј Ју. 2012. “Нравственный смысл жизни как основа политической идеологии России”. *Религиоведение* 2: 121-129
- Мажирина, Анна А. 2013. „Идеология тоталитарного общества: методология научного анализа“. *История государства и права* 1: 235-241.
- Маслова, Елена А. 2011. “Эволюция представлений об идеологии в политической теории”. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия: Международные отношения. Политология. Регионоведение.* 6(1): 315 - 319.
- Матузов, Николай И., Воротников, Андрей А., Кулапов, Виктор Л., Малько, Александр В., ур. 2017. *Теория государства и права*. Москва: Издательство НОРМА.
- Послание Президента Федеральному Собранию Российской Федерации от 04.12.2014. “Российская газета”, бр. 278.
- Стратегия противодействия экстремизму в Российской Федерации до 2025 года. Утв. Президентом РФ 28.11.2014 № Пр-2753. URL: <http://www.scrf.gov.ru> (20.04.2018).
- Хорунжий, Сергей Н. 2014. “Конституционная идеология как элемент правовой среды”. *Государственная власть и местное самоуправление* 10: 3–5.
- Чердаков, Олег И., Жильцов, Николай А. и Черногор Николай Н. 2013. *Концепция инновационного развития правовой среды*. Москва: Издательство: Международный юридический институт.
- Эбзеев, Борис С. 2014. *Конституция, власть и свобода в России: Опыт синтетического исследования*. Москва: Проспект.

Victoriia V. Kutko

National Research University "Belgorod State University"

Nikita S. Rudakov

Belgorod University of Cooperation, Economics & Law

TO THE QUESTION OF STATE IDEOLOGY AND NATIONAL IDEA

Resume

In modern Russia, no ideology would be immanent to Russian civilization and the Russian state. This situation is largely caused by different interpretations and concepts of the terms "state ideology" and "national idea". This difference in the interpretation of the term reflects both the difference in the interpretation of the problem, and the difference in the aspects of the analysis. In this paper, an attempt was made to establish a terminological comparison and the relationship of this phenomenon to the state-legal reality. Every nation has its own national idea or seeks its own formulation or expression. The national idea is what connects the nation and gives it stability without visible material support, enables it to act harmoniously without external coordination, helps to form rules of conduct, laws, and other social orders without direct instructions from the authorities. The national idea is, on the one hand, a kind of understanding of national peculiarities, description and assessment of national character, way of life, the historical destiny of peoples, and on the other hand, determination of main orientations for moral, spiritual and social development of peoples by its national characteristics.

Keywords: ideology, national idea, state landmarks, identity, world outlook.

---

* Овај рад је примљен 4. новембра 2020. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 22. новембра 2020. године.